

Институт
за
европска
политика.
Скопје

ХЕЛСИНШКИ
КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

МРЕЖА

23

ЗБИРКА РЕЗИМЕА ОД

ИСТРАЖУВАЊА НА ГРАНТИСТИТЕ

ОД ПРОЕКТОТ **МРЕЖА 23+**

The background features a complex geometric design with overlapping polygons in shades of teal, grey, and white. Several stylized human figures in various colors (orange, grey, white) are positioned within these shapes, some appearing to be in motion or interacting. The overall aesthetic is modern and professional.

ЗБИРКА РЕЗИМЕА ОД

ИСТРАЖУВАЊА НА ГРАНТИСТИТЕ

ОД ПРОЕКТОТ **МРЕЖА 23+**

МРЕЖА

23

Наслов на публикацијата:

Збирка резимеа од истражувањата на грантистите од проектот Мрежа 23+

Издавач:

Институт за европска политика - Скопје

За издавачот:

Д-р Симонида Кацарска

Графички дизајн и печатење:

Релатив

Лектура:

Елена Цуцулоска

Оваа публикација беше овозможена со финансиска поддршка од Европската Унија и амбасадата на Кралството Норвешка во Белград, во рамките на проектот Мрежа 23 + што го спроведоа Институтот за европска политика - Скопје и Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија. Наведените мислења во оваа публикација се мислења на авторите и не ги одразуваат ставовите на донаторите.

Содржина

Женска акција Кон граѓански паноптикон: подобра рамнотежа меѓу заштитата на приватноста и потребата од следење на комуникациите.....	5
ЗИП Институт Кој вработува, општината или партијата?.....	8
Здружение на финансиски работници на локалните самоуправи и јавните претпријатија Изворите на финансирање, висината на обезбедените средства и нивното влијание врз независноста на судската власт.....	9
Институт за стратешки истражувања и едукација Ќе има ли „свиркачи“ на универзитетите? Можностите на законот за заштита на укажувачите и спречувањето на корупцијата во високото образование во Република Македонија.....	12
Коалиција сите за правично судење Мониторинг на имплементацијата на меѓународни стандарди за правично судење во Основен суд Скопје I и Скопје II.....	15
Мултикултура Бесплатна правна помош – предизвици и решенија.....	18
Отворете ги прозорците Пристапноста и инклузивноста на судовите во Македонија.....	20
Здружение Центар за стратегии и развој ПАКТИС Анализа на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната.....	22
Совет за превентива против малолетничка деликвенција – СППМД Анализа на примената на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната.....	24

Женска акција | Кон граѓански паноптикон: подобра рамнотежа меѓу заштитата на приватноста и потребата од следење на комуникациите¹

Цел и вовед во истражувањето

Оваа студија за јавна политика има цел да иницира зајакнување на почитувањето на правото на приватност и заштита на личните податоци при електронските комуникации во Република Македонија, преку претставување и застапување на препораките за измени на правната и надзорната рамка врз основа на правото на ЕУ и најдобрите практики од државите членки на Унијата, во насока на ограничување на можноста за масовно и неселективно следење комуникации, метаподатоци и јасно разграничување на надлежностите на разузнавачките служби и истражните органи.

Објавувањето на политичките „бомби“ во 2015 година, коишто укажаа на нелегално следење на телефонските комуникации на политичките и бизнис-елити, медиумите и граѓанските активисти, беше вторпат од независноста на Македонија по аферата „Големото уво“ од 2000 година, да се открие нелегално масовно прислушување што ги нарушило приватноста, заштитата на личните податоци и слободата на изразување. Ваквите скандали покажуваат сериозни злоупотреби на државниот систем за следење на комуникациите, поконкретно, опремата и персоналот на Управата за безбедност и контраразузнавање. Европската комисија изрази загриженост во извештаите за Македонија за 2015 и 2016 година за масовното следење на електронските комуникации, а во итните реформски приоритети посочи и сериозни реформи што ги очекува за надминување на недостатоците во правната рамка за следење на комуникациите и нивното спроведување.

Законот за електронските комуникации (ЗЕК) од 2014 година, вовеле новини во следењето на содржината на комуникациите, како и во масовното задржување податоци за комуникацискиот сообраќај на граѓаните. Законот овозможи Министерството за внатрешни работи да има *директен* и *неограничен* пристап до содржината на *сите* електронски комуникации на *сите* граѓани. Покрај тоа, беше воведена обврска сите телефонски и интернет-провајдери да ги задржуваат една година за сите свои корисници т.н. „метаподатоци“. Одредбите за масовно задржување податоци беа оправдани како транспонирање на Директивата 2006/24/EЗ, којашто беше поништена од Европскиот суд на правдата, непосредно по донесувањето на новиот ЗЕК. Сепак, Република Македонија сè уште нема преземено соодветни мерки со цел да ги надмине сериозните предизвици наметнати од ваквата ситуација. Имајќи ги предвид детектираните предизвици, авторите предлагаат повеќе препораки што треба да овозможат наместо паноптикум, систем во кој граѓаните се исплашени бидејќи се под постојан надзор од власта, во Македонија да се изгради граѓански паноптикум, систем во којшто транспарентноста создава отчетност кај носителите на власта кон граѓаните. Препораките се детално изложени под соодветниот наслов во студијата, а во продолжение накратко се дадени клучните препораки.

1 http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/Kon-gragjanski-panoptikon-ramnoteza-pomegju-sledenje-na-ko-munikaciite-i-privatnosta_MK.pdf

Препораки

>>> Да се укинат членовите 176-178 од Законот за електронски комуникации, кои го пропишуваат задржувањето метаподатоци поради укинување од Европскиот суд на правдата на Директивата 2006/24/EЗ, којашто е транспонирана во овој закон. Следењето и увидот во метаподатоци за електронските комуникации, да бидат опфатени во Законот за следење на комуникациите.

>>> Да се преиспита оправданоста да се дозволува следење на комуникациите за толку широк опсег на кривични дела, врз основа на проценка дали нарушувањето на приватноста е пропорционално на тежината на кривичното дело за коешто станува збор и доказите што се очекува да се соберат со посебните истражни мерки, односно следењето комуникации.

>>> Да се оневозможи директниот пристап до содржината на комуникациите од страна на службите, односно надлежните органи претходно треба да го известат операторот и да достават судски налог за следење, а потоа операторот да го овозможи пристапот до комуникациите на опфатените лица.

>>> Во барањето за следење на комуникациите да мора да се наведе и да се образложи основано сомневање за можно извршување или веќе извршено кривично дело, а не само основа за сомневање како многу низок степен на сомневање.

>>> Да се воведат уште една страна во постапката на одобрување на следењето комуникации, која ќе ги застапува интересите на лицата чии комуникации се предлага да се следат (на пример, панел на експерти, претставник на Дирекцијата за заштита на личните податоци или Народниот правобранител). Оваа страна да има право да приговара на барањата за следење комуникации, како и на наредбите за следење на комуникациите доколку смета дека доаѓа до неоправдано нарушување на приватноста и личните податоци на граѓаните.

>>> Да се преиспита оправданоста на пропишаните долги максимални рокови за следење на комуникациите.

>>> Законски да се раздвојат надлежноста и прописите за следење на комуникациите при кривичните истраги, од оние од безбедносен и разузнавачки карактер.

>>> Да се зајакне внатрешната контрола во МВР за да врши контрола и на случаи во коишто е злоупотребено овластувањето за следење на комуникациите.

>>> Доколку со следењето комуникации се стекнат сознанија коишто имплицираат други лица во кривичните дела, или со коишто се утврдуваат основи за други кривични дела од оние на коишто се однесува постоечката наредба за следење на комуникациите, да биде потребно издавање нова наредба од судијата за да продолжи следењето комуникации и за записите од тие комуникации да може да се користат на суд.

>>> Да се предвиди претпазливост за посебните категории на лични податоци (утврдени со Законот за заштита на личните податоци), односно при следењето комуникации да се исклучат или да се избришат искази поврзани со овие податоци.

>>> Да се воведат обврска засегнатите лица да се известат за посебните истражни мерки по нивното прекинување, освен кога може да се докаже дека тоа ќе доведе до попречување или прејудирање на кривичното гонење.

>>> Да се воведат делотворни **правни лекови** што можат да се исползуваат во случаите кога одредено лице смета дека му се прекршени правата со следење на комуникациите од страна на надлежните органи. Релевантни непрофитни организации да добијат законско право да можат да поднесуваат приговори и да ги застапуваат засегнатите лица од следењето комуникации.

>>> Да се зајакнат законските одредби за безбедност на податоците од следењето на комуникациите и за нивно уништување во случаите кога веќе не се потребни заради целта за којашто биле собирани.

>>> Да се обезбеди можност за ненајавен надзор да има секој член на надлежните собраниски комисиии, придружени од стручни лица на комисиите, при што би имале пристап и до севкупните податоци за следењето и до имињата на лицата и основите по коишто се следат. Покрај тоа, да се донесе регулатива што ќе обезбеди ефикасно спроведување постапка за добивање безбедносен сертификат за членовите на надзорните собраниски комисиии.

>>> Да се воведат и граѓанска комисија за надзор над следењето на комуникациите, којашто ќе ја именува Собранието, и ќе биде составена од експерти и претставници на граѓанското општество.

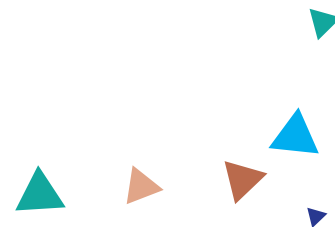
>>> Да се прошири обврската за известување за барањата и наредбите за следење на комуникациите и на судовите и телекомуникациските оператори. Извештаите на јавниот обвинител да ги содржат сите пропишани елементи, вклучително и трошоците, и образложение во случаите кога мерките не ги даде очекуваните резултати, а да се објавуваат најдоцна до крајот на февруари во тековната година за претходната година. Извештаите да содржат и преглед на прифатени, модифицирани или отфрлени барања за следење на комуникациите, бројот на следени предмети на кривично дело, бројот на барања за обезбедување метаподатоци од странски провајдери на интернет-услуги, бројот на уништени записи од посебните истражни мерки.

>>> Давателите на електронски комуникациски услуги да имаат обврска за дизајн, насочен кон приватност, т.е. техничките и организациските мерки коишто обезбедуваат заштита на личните податоци, да ги предвидат уште при дизајнот на системите, а не отпосле. Надлежните органи да прават редовни контроли кај операторите за пристапот и обработката на податоците за комуникациски сообраќај и податоците за локација на претплатниците.

>>> Во законот за следењето на комуникациите да се воведат казнени одредби за надлежните органи и одговорните лица во нив.

>>> Да се спроведе кампања за подигнување на свеста на граѓаните околу ризиците при електронските комуникации, како и нивните права за заштита на приватноста и на личните податоци при комуникацијата.

>>> Да се јакне стручноста и етиката кај јавните обвинители, судиите, како и да се обезбеди надворешна поддршка за имплементација на стандардите, и за обука и специјализација на обвинителите и судиите во областа на следење на комуникациите, приватноста и заштитата на личните податоци.

ЗИП Институт | Кој вработува, општината или партијата?²

Клучни наоди и препораки

Нашето истражување, анализата на податоците, анализата на интервјуата и фокус-групата, ја прикажуваат сликата за моменталната ситуација во однос на политички мотивираните, односно партиски мотивираните вработувања во целните општини, врз основа на што ги презентираме нашите препораки. Сепак, би сакале да истакнеме дека предвид треба да се земат и процесите на борба против корупцијата и коруптивните практики, како што се (а) општата политизација на администрацијата во Република Македонија; (б) високата стапка на невработеност; (в) преголемата стапка на вработеност во јавната администрација; и (г) граѓанската свест за овие проблеми.

Според наодите од ова истражување, можеме да заклучиме дека постојат политички мотивирани вработувања на општинско ниво. Иако парадоксално, тоа се негира од страна на општините. Сепак, постои сериозно подобрување на ситуацијата од реформата на правната рамка што ги раководи вработувањата во јавниот сектор, бавното темпо на реформите, како и централизираноста на државните структури, придонесуваат кон забавување на напредокот по ова прашање.

Во самата постапка за вработување нема флексибилност, таа е долга и преформална. Предност се дава на личностите коишто веќе имаат работно искуство како административни службеници, најмногу поради положениот испит за административни службеници.

Иако централизацијата на администрирањето на самиот процес на вработување од страна на Агенцијата за администрација е чекор во вистинска насока, сè уште има простор за подобрување на целата процедура.

Во релативно мал систем како системот на единиците на локалната самоуправа, понекогаш е невозможно да се избегне прашањето за нечија политичка, односно партиска определба.

Сепак, превработеноста во јавната администрација, политичките кризи, како и стабилноста на работата во јавниот сектор, дополнително придонесуваат кон копнеж кон работна позиција во јавната администрација. Затоа, при наоѓање работа во неа, луѓето дополнително се потпираат на своите познанства, врски и конекции надвор од соодветните пропишани постапки.

² Анализата е достапна на: <http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/Koj-вработува,-општината-или-партијата.pdf>

Здружение на финансиски работници на локалните самоуправи и јавните претпријатија |

Изворите на финансирање, висината на обезбедените средства и нивното влијание врз независноста на судската власт³

Клучни наоди и препораки

Претходната анализа, сознанијата до кои дојде проектниот тим со анализа на постоечките акти, информации и сл., и констатациите од разговорите со претседателот на СБС и претседателите на избраните судови во Република Македонија, како и коментарите и предлозите кои беа дадени од претставници на судовите за време на презентацијата на нацрт-наодите од ова истражување, упатуваат на следните сумирани оценки за состојбите и проблемите со кои се соочуваат судовите во делот на потребните финансиски средства и во реализирањето на нивниот финансиски менаџмент.

1. Со Уставот на Република Македонија е утврдено одделување на законодавната, извршната и на судската власт. Меѓутоа, постојниот процес на утврдување на буџетот за судството ја девалвира независноста на судството преку воведување оперативни буџетски ограничувања на судскиот буџет и покрај законски определената големина на годишниот износ на судскиот буџет. Имено, првичните проценки на приходите и на расходите од државниот буџет, кои се наменети за судството, ги определува Владата на Република Македонија на предлог на Министерството за финансии. Тоа значи дека во фазата на донесување на буџетот на Република Македонија за следната година, Собранието нема или има многу мали можности за менување на буџетот (во случајот, за зголемување, односно одредување на законски утврдената големина на делот што е наменет за судството). Тоа е една од позначајните причини зошто републичкиот судски буџет во изминатите 4-5 години не ја достигнува големината која е утврдена со Законот за судски буџет и што дополнително на судовите им создава проблеми во финансирањето на тековните активности и особено придонесува за кумулирање неплатени обврски на судовите врз разни основи;

2. Според тоа, главниот проблем со кој се соочуваат анкетираниите судови, што може да се претпостави како проблем со кој се соочуваат поголемиот број судови во Република Македонија, претставува недостигот на средства за непречено финансирање на тековните и капиталните активности, како и за плаќање довтасани обврски врз разни основи. Тоа создава појава на кумулирање обврски, кои во анализираниот период кај одредени судови се зголемуваат, а кај други судови се намалуваат, но во ниту еден момент не се за занемарување;

3. Недоволноста на средства и ненавременото плаќање на довтасаните обврски, често предизвикуваат креирање извршни решенија, кои понекогаш предизвикуваат и блокирање на сметките на судовите. Во текот на презентацијата, претставниците на судовите нагласија дека дел од обврските се застарени и се отпишуваат по оваа основа;

4. Во поголем дел од судовите се реализирани значајни инвестициски активности со ангажирање средства од делот на буџетот на Република Македонија, кој му се доделува на Министерството за правда или со ангажирање средства од кредит од Светска банка. Сепак, и во СБС и кај избраните (анкетираниите) судови се нагласува недостигот на средства за инвестициски активности. Тие, вообичаено, се финансираат од донации од разни институции. При дадени можности за користење на донациите, некои од судовите се соочуваат со проблеми поради тоа што не поседуваат имотен лист како дел од потребната документација со која би аплицирале за добивање донација;

³ http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/AFO_lzvestaj-za-finansiranje-na-sudovite.pdf

5. На ниво на судството е донесен Закон за управување со движење на предметите. Оценка е дека недоволно се искористени можноста и потребата за управување со предметите, што подразбира планирање, координација, организација и контрола на обработката на предметите. Ако судот преку обемот на предмети не може да ги оправда бараните средства, тогаш нема да биде во состојба да бара соодветен износ на средства. Оттаму, судовите сè повеќе стануваат свесни за важноста на предвидувањето на обемот на предметите и за утврдување цена на чинење по предмет, во зависност од видот и сложеноста на предметите. Некои судови веќе утврдиле цена на чинење на определени судски предмети, други се во интензивна фаза на утврдување на таква цена, но кај некои судови има застој во таквата активност поради оценка за неможност (од разни причини кои се наведени на други места во овој извештај) да се утврди цена по еден предмет;

6. Извештаите на судовите се нестандартни и многу скромни во објаснувањето на појавите, проблемите и сл. во нивното работење. Во извештаите не може да се забележи врската меѓу бројот на донесените одлуки во судовите и искористените средства за таа цел. Претставниците на судовите кои беа присутни на презентацијата на нацрт-извештајот, укажаа на потребата од зголемување на бројот на обуките за начинот на изготвување извештаи на судовите до соодветни институции, начинот на известување на јавноста, изработката на буџетско барање и сл., со цел унифицирање на постапките и извештаите на судовите;

7. Освен тоа, извештаите кои судовите ги доставуваат до СБС содржат само бројки по буџетски ставки, а недостига сеопфатна споредбена анализа на реализираните со планираните трошоци, како и анализа на причините за настанување и план за отплата на неплатените долгови. Таква анализа не се прави поради тоа што никој од судовите тоа не го побарал, но и поради недостиг на персонал;

8. Од разговорот што тимот го водеше со претседателот на СБС, се дојде до заклучок дека економски и финансиски е неоправдано постоењето на 27 основни судови во Република Македонија. Тоа ја налага потребата од преиспитување на потребата од натамошно постоење судови во некои места и нивна замена со судечки денови или со судски одделенија;

9. Анализите на СБС покажувале дека е голем бројот на судии. Тоа особено се однесува на бројноста на судии во некои судови во внатрешноста на земјата, каде што е воочлива несразмерноста на бројот на предмети со бројот на судии. Таквата состојба врши силен притисок врз буџетските средства (за плати и придонеси од плати се трошат, во просек, по околу 85 до 90 % од вкупно добиените буџетски средства), поради што на судовите им остануваат релативно мали износи на средства за финансирање на нивните тековни и инвестициски активности. Од друга страна, судовите го нагласуваат недостигот на административен персонал, а особено на стручни соработници, дактилографи и раководни службеници, што им создава сериозни пречки (застоји или одолговлекувања) во реализирањето на судските предмети;

10. Анализите на билансите на судовите, нивните одговори на поставените прашања во прашалниците и интервјуто што беше водено со претставници на Судскиот буџетски совет, ја потврдуваат генералната оценка дека за финансирање на активностите на судството во Република Македонија, годишно треба да се издвојуваат најмалку по 0,5 % од буџетот. Меѓутоа, анализата потврди дека годишниот буџет со кој располага судството во Република Македонија (судски буџет), се движи во распон од 0,3988 % (во 2010 година) до 0,2891 % од БДП (во 2017 година) од Буџетот на Република Македонија. Оттаму, произлезе констатацијата дека непочитувањето на законската обврска за издвојување, 0,8 % од Буџетот на Република Македонија е најзначајната причина за појава на финансиски проблеми во работењето на судовите и особено во ненавременото плаќање на достасаните обврски на судовите;

11. Не постои усогласување на буџетските барања на судовите - буџетски единици на ниво на апелациско подрачје. Според истражувачкиот тим, тој факт укажува на можни неусогласености во распределбата на буџетските средства, што, веројатно, предизвикува недоделување на бараните средства на одделни судови или прераспределба на средства од еден на друг суд, без притоа да се има увид во (не)оправданоста од (не) реализацијата на првобитно доделените средства и во потребите за извршување на насобраните обврски на одделните судови. Всушност, некои судови се жалат дека во таа прераспределба на средства на ниво на апелациско подрачје, тие воопшто не биле консултирани за нивните потреби и проблеми за чие решавање биле потребни претходно доделените средства, а во некои случаи се наметнува потребата и од нивно зголемување во однос на првобитно утврдениот износ. Од друга страна, пак, некои судови сметаат дека такво усогласување на буџетските барања на ниво на апелациско подрачје не е ниту потребно. Најпосле, од претставниците на судовите беше нагласено дека за такво усогласување е потребно тие да располагаат со соодветен стручен кадар, пред сè, од економска струка, кој, пак, го има во премал број, а во некои судови дури и нема вработен економист;

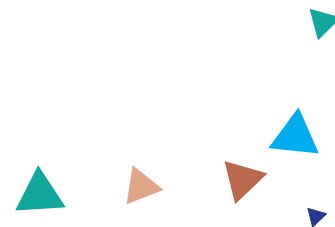
12. Непосредно поврзан со претходно опишаниот е и проблемот што го нагласуваат некои судови, во смисла дека со буџетскиот циркулар, СБС им одобрува само 50 % од бараните средства, без притоа да направи анализа на реалноста на бараните средства, ниту, пак, консултација со конкретните судови. Уште повеќе, тие судови не добивале ниту извештај за таквите промени, така што немаат информација за причините за

таквото кратење, ниту насока за идно планирање на потребните средства. Во таква ситуација, распределбата на средства на судскиот буџет се врши врз основа на буџетските барања на единките-корисници, подготвени врз основа на буџетот од претходната година, усогласен со плафонот на средства добиен од СБС, односно од Министерството за финансии. Таквиот начин на пресметка на буџетот не обезбедува ефикасно работење врз основа на планирање на потребите, ниту правична распределба на средствата, односно некои судови добиваат помалку средства од потребните (заради зголемен обем на работа), додека други добиваат повеќе средства од потребните;

13. Досегашниот систем на буџетирање, поради отсуство на одредување приоритети на финансирање, како и поради отсуство на детална анализа на причините за несоодветното извршување на буџетот, не обезбедува добро управување со буџетските средства. Тој систем на буџетирање по ставки не дава сеопфатна слика на потребите, ниту, пак, овозможува планирање на средствата за период од три години (во согласност со законот);

14. Судските трошоци кои се појавуваат во постапки каде што како страни се појавуваат други органи, ги плаќаат судовите. Но, по завршувањето на постапките, рефундирањето на средствата се врши во државниот, а не во судскиот буџет, што води кон зголемување на расходите на судовите;

15. Судовите и СБС не се екипирани ниту доволно обучени за вршење финансиски менаџмент. Нивните систематизации предвидуваат одделение за финансиско и материјално работење, кое според описот на работните задачи, опфаќа само подготовка на буџет и сметководство, но не и финансиско управување и контрола. За финансиско управување и контрола е потребно воведување детално планирање и анализа на работењето и искористување на ресурсите во судовите, а, исто така, и обезбедување соодветни и стабилни извори на финансирање на судската власт. Но, како што горе е нагласено, за квалитетно планирање и анализа, потребен е и доволен и соодветно стручен персонал, кој е многу малку застапен кај судовите.

Институт за стратешки истражувања и едукација | Ќе има ли „свиркачи“ на универзитетите? Можностите на законот за заштита на укажувачите и спречувањето на корупцијата во високото образование во Република Македонија⁴

Клучни наоди

Врз основа на спроведеното истражување во врска со можностите за примена на Законот за заштита на укажувачите во спречувањето на корупцијата во високото образование во Република Македонија, дојдовме до повеќе заклучоци:

>>> Анкетата со студентите покажа дека корупцијата во високото образование сè уште е присутна. Трендовите во поглед на корупцијата во високото образование, не бележат позначителна промена во однос на истражувањето спроведено во 2012 година;

>>> Во делот на прашањата за утврдување на состојбите со корупцијата во високото образование, беше констатирано дека постои разлика во добиените одговори кои ги мерат искуствата, наспроти перцепциите на студентите. Имено, најмалку студенти одговориле дека некогаш биле жртва на корупција за време на студирањето, вкупно 36, односно 7 % од испитаниците, а само 12 изјавиле дека некогаш биле жртва на корупција. Од друга страна, бројот на студенти кои изјавуваат дека биле сведоци очевидци, односно некогаш слушнале нешто за некој обид за корупција е значително повисок и изнесува 12 %, односно 47 %, респективно;

>>> Иако повеќе од половината анкетирани студенти сметаат дека постои корупција на универзитетите, а 7 % од анкетираниите навеле дека биле жртва на корупција, на универзитетите не се регистрирани пријавени случаи на корупција. Тоа покажува дека постоечките механизми за спречување на корупцијата во високото образование се нефункционални;

>>> Најчеста практика против која реагираат студентите, претставува принудата да се купи учебник за да се положи предметот или да се добие повисока оценка;

>>> Вкупно 78 % од испитаните студенти изјавуваат дека не би пријавиле коруптивно дело бидејќи се плашат, или оцениле дека нивната пријава нема да промени ништо, односно нема да се постапи по неа. Тоа нè води кон заклучокот дека не постои амбиент на доверба кон институциите надлежни за спречување или пријавување корупција;

>>> Релативно мал дел од идните правници во земјата (околу 10 %) се запознаени со постоењето на Законот за заштита на укажувачите;

>>> Освен слабата информираност за постоењето на Законот и материјата која ја уредува, студентите на правните факултети во голема мера не се запознаени дали институцијата каде студираат има назначено одговорно лице за прием на пријави од укажувачи и кое е името на тоа лице. Анкетата покажа дека студентите најмногу доверба имаат во деканите, студентските правобранители, медиумите и ректорите, по овој редослед, како инстанции каде би пријавиле сомневање или сознание за сторено коруптивно дело;

>>> Најсоодветен простор каде може да се презентира содржината и да се дискутираат можностите кои ги нуди Законот за заштита на укажувачите, се редовните предавања на факултетите, иако постои можност за дополнително информирање на веб-страниците, односно профилите на социјалните мрежи на факултетите, како и преку организација на различни трибини и јавни дебати;

⁴ <http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/2017-ISIE-Policy-Study-Will-there-be-%E2%80%98Whistleblowers%E2%80%99-at-the-Universities.pdf>

>>> Слично како и студентите, и **вработените лица** на универзитетите не се запознаени со постоењето на Законот за заштита на укажувачите, како и можностите кои тој ги нуди во поглед на спречување на корупцијата во високото образование;

>>> Постои генерална согласност меѓу лицата кои работат на факултетите/универзитетите во земјата дека би пријавиле разумно сомневање или сознание за сторено кривично дело преку користење на механизмите за пријавување, предвидени во Законот за заштита на укажувачите. Притоа, повеќето од овие лица претпочитаат да пријавуваат во писмена форма, пред усното пријавување записник;

>>> Беше увидено дека деканите како раководни лица на факултетите уживаат релативна доверба како инстанца за доставување пријави од укажувачи (87 проценти од испитаниците изјавиле дека имаат доверба);

>>> Општиот заклучок е дека вработените на правните факултети имаат средно ниво на доверба кон сите посочени категории на раководни лица (ректор, проректор, декан, продекан, раководител на институт, раководител на катедра, секретар на факултет) како лица одговорни за прием на пријави од укажувачи;

>>> Вработените на правните факултети покажуваат слаба доверба во институциите предвидени со Законот за заштита на укажувачите при заштитено надворешно пријавување (Министерството за внатрешни работи, Основното јавно обвинителство, Државната комисија за спречување на корупцијата), со исклучок на Народниот правобранител на Република Македонија;

>>> Преовладува ставот дека Законот за заштита на укажувачите, кој гарантира заштита на лицата кои пријавуваат (укажувачите), ќе ги охрабри студентите почесто да пријавуваат дела на корупција, но дека тој не нуди сигурна и ефикасна заштита на откривањето на идентитетот на лицето кое ќе пријави дело на корупција во високото образование.

Препораки

Имајќи го предвид претходното, ги утврдивме следниве **препораки** до клучните носители на интереси:

До Собранието на Република Македонија:

1. Да се преформулира член 2, став 3, алинеја 6 од Законот за заштита на укажувачите. Лицата кои можат да се најдат во својство на укажувачи, наведени во оваа алинеја, треба да бидат попрецизно и појасно определени;
2. Да се промени Законот за заштита на укажувачите во согласност со препораките на Венецијанската комисија, во делот на механизмите за унапредување на имплементацијата на законот;
3. Да се изготвува поадекватна процена за потребата од донесување на законите, особено во случаи кога институти и законски решенија, карактеристични за англосаксонскиот правен систем, се инкорпорираат во македонското законодавство;
4. Да се подобри општиот амбиент за почитување и примена на законите во земјата.

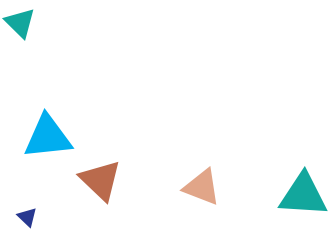
До универзитетите:

1. Во согласност со Законот, универзитетите треба да именуваат овластени лица за прием на пријави од укажувачи и тие треба да бидат достапни и јавно објавени;
2. Да подготват краток информативен материјал за тоа што е корупција и како би можела да се пријави, да го дистрибуираат до студентите на почетокот на учебната година и да го објават на веб-страниците на универзитетите и факултетите;
3. Во рамките на обуки и тренинзи на вработените да се вклучат содржини поврзани со заштитата на укажувачите и заштитеното внатрешно пријавување;
4. Да ја разгледаат можноста да усвојат документ за политика за заштита на укажувачите на ниво на универзитетот;
5. Имајќи предвид дека анкетата покажа дека обврската за купување на учебник како услов за полагање на испитот претставува доминантен вид корупција за студентите, универзитетите треба да најдат одржливо и прифатливо решение за ова прашање;
6. Да објавуваат годишни извештаи за пријавени случаи на корупција и начините на кои било постапено. На овој начин, ќе се унапреди довербата и ќе се охрабрат студентите да пријавуваат злоупотреби;

7. Да се охрабри наставниот кадар да вклучат содржини поврзани со корупцијата во содржината на наставните програми, особено во однос на правната рамка и алтернативните модели за заштита на укажувачите;
8. Да се организираат трибини, тркалезни маси или јавни дебати од отворен тип на кои би можеле да присуствуваат и студентите од правните студии, а на кои ќе може да се едуцираат за тековните законски решенија и импликациите од нивната примена. На тој начин, дополнително би се зајакнала довербата во институцијата.

До студентските организации/студентскиот правобранител:

1. Треба да играат проактивна улога во заштитата на правата на студентите и да иницираат дијалог меѓу студентите и факултетите за прашањата поврзани со корупцијата;
2. Треба да воспостават механизам за информирање на студентите и нудење помош во случаи на злоупотреба;
3. Преку отворање на оваа тема во јавноста да го поттикнат градење доверба на студентите во институциите кои им стојат на располагање.

Коалиција сите за правично судење | Мониторинг на имплементацијата на меѓународните стандарди за правично судење во Основен суд Скопје I и Скопје II⁵

Цел и опфат на истражувањето

Со цел да се зголеми довербата на јавноста во правниот систем и да се идентификуваат проблемите во функционирањето на судскиот систем, се наметна потребата од континуирано спроведување на истражувањето во врска со имплементацијата на меѓународните стандарди за правично судење во рамки на работата на Основен суд Скопје I и Скопје II.

Основната цел на проектот е зголемување на довербата на јавноста во правниот систем и судството, преку идентификување на проблемите во судскиот систем, а истовремено и нагласување на потребата за правни и институционални реформи преку кои ќе се обезбеди поголемо почитување на стандардите за правично судење пред домашните судови, како и запознавање на јавноста со стандардите за правично судење.

Проектот се спроведуваше на локално ниво, преку мониторинг на имплементација на стандардите за правично судење во рамки на работата на Основен суд Скопје I и Скопје II во Скопје. Предмет на анализа беше работата на Основен суд Скопје I и Скопје II, а посебно во делот на имплементација на меѓународните стандарди за правично судење преку спроведување мониторинг на избран примерок од 80 судски предмети (60 кривични и 20 граѓански предмети), со цел да се испита примената на меѓународните стандарди за правично судење во текот на судската постапка.

Методологијата која ја користеше Коалицијата за прибирање на податоците од овие судења за потребите на оваа анализа, се состоеше од користење на два метода: 1) мониторинг на судски постапки за време на нивното одржување; 2) систематизиран прашалник во кој по извршениот мониторинг се внесуваат забележаните податоци.

Во рамките на спроведениот мониторинг на судски постапки, на подрачјето на Основен суд Скопје 1 и Основен суд Скопје 2, вкупно беа мониторираани 97 судски постапки, од кои 74 кривични предмети и 23 граѓански, односно 120 расправи во кривичниот суд и 35 во граѓанскиот. Оваа бројка на предмети ја надминува првично предвидената, а сè со цел да се добие поголема опсежност на податоците кои се предмет на обработка. Интенцијата беше да се утврди степенот на имплементација на стандардите за фер и правично судење во двата најголеми судови во државата.

Кривични постапки

При спроведениот мониторинг на кривични постапки, набљудувачите имаа можност да мониторираат предмети од различни области, па така, најзастапени кривични дела при мониторингот беа „Тешка кражба“, „Неовластено производство и пуштање во промет на дроги, психотропни супстанции и прекурсори“, „Измама“, „Трговија со луѓе“.

Граѓански постапки

Мониторингот, пак, кој беше спроведен врз граѓанските постапки во Основниот суд Скопје 2, Скопје, беше по претходно конкретно селектирани предмети во согласност со основата на предметите. Па така, од граѓанските постапки, со оглед на фактот дека граѓанското право претставува море од разноликост на основи, мониторираани беа предмети со основа „сопственост“, „дискриминација“, „клевета и навреда“, во кои сметавме дека овие стандарди, стандардите за фер и правично судење, би требало во голема мера најмногу да се практикуваат, во согласност со специфичноста на основите.

5 http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/Megunarodni-standardi_fer-i-pravicno-sudenje.pdf

Анализата на судските постапки се изврши преку оценка на параметрите утврдени од страна на ЕКЧП и од страна на ЕСЧП, во поглед на системот на права низ кои се оценува дали една кривична постапка е фер и правична, т.е. низ евалуацијата на начелото на правична постапка. Во таа насока се анализирани посебните елементи на начелото на правична постапка низ следниот редослед: независност и непристрасност; навременост – судење во разумен рок; јавност; претпоставка на невиност; еднаквост на оружјата; почитувањето на минималните права на одбраната (известување во најкраток рок за природата и причините за обвинувањето, доволно време и можност за подготвување на одбраната, да се брани лично или со бранител, самиот или со бранител да ги испитува сведоците, бесплатна помош од преведувач) и право на жалба.

Добиени заклучоци од спроведениот проект

Од спроведениот мониторинг и добиените податоци, би можеле да заклучиме дека времетраењето на набљудувањето на судски постапки е прекратко за да можеме да изведеме јасни заклучоци по однос на генералната имплементација на сите стандарди за правично судење.

Неспорен е фактот дека набљудувачите при спроведениот мониторинг, постапките ги имаат „затекнато“ во различни фази, некои од нив на самиот почеток, некои во фаза на изведување докази, а некои од нив и на крај, па оттука, континуитетот кој е потребен, како би можело со сигурност да се утврди дека во една постапка доследно се почитуваат овие стандарди од нејзиниот почеток па сè до нејзиниот крај, го нема. Меѓутоа, од друга страна, пак, би можеле да навлеземе подетално, во зависност од тоа во која фаза се наоѓала постапката, да оцениме дали тој принцип, односно право од стандардите е почитувано.

>>>Врз основа на податоците, несомнено можеме да изведеме заклучок дека судовите, генерално, непристрасно и професионално си ја извршувале својата функција, со оглед дека не е евидентирано во предметите дали е побарано исклучување на судија токму поради оваа основа.

>>>Кога станува збор за правото на судење во разумен рок, врз основа на добиените податоци, би можеле да заклучиме дека процесот на мониторинг бил прекраток за да се утврди долготраењето на постапките, а особено ако се земе предвид фактот дека во просек една постапка пред кривичниот суд трае околу 6 месеци, додека, пак, во граѓанските околу 1 година. Од друга страна, отсутнуваат статистички податоци по однос на барањата за заштита на правото на судење во разумен рок, кои се поднесуваат до Врховниот суд на Република Македонија, како би можеле од нив да утврдиме колку често е повредувано ова право, како овој механизам функционира по однос на определување на надоместот на нематеријална штета за повреда на ова право и сл.

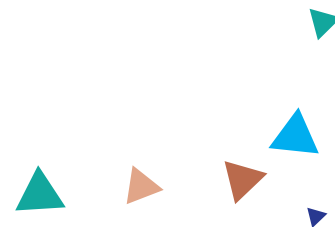
>>>Во делот од стандардите кои упатуваат на принципот на „еднаквост на оружјата“, набљудувачите не наишле на околности кои би упатиле на неприменување на овој принцип, туку напротив, во делот на кривичните постапки во голема мера е утврдено почитување на овој принцип, особено во делот на еднакви можности за предлагање докази на двете страни во постапката. Единствено што би можело да се детектира како специфично е тоа што проблематично е пронаоѓањето и обезбедувањето на доказите во пораната фаза од кривичната постапка, т.е. во фазата на истрагата, па поврзано со тоа и понатаму во текот на главната расправа се јавува ефектот кога определени предложени докази не би можеле воопшто да се пронајдат или да се изведат пред судот.

>>>Јавноста на судењето претставува една од значајните гаранции за фер постапување на судот. Преку јавноста на судските постапки, се генерира заклучокот за судската ефикасност и за неговата перцепција како еднаков заштитник на правата на субјектите во кривичните постапки што се водат пред тој суд. Во зависност од тоа како би се разгледал како принцип, би дошле до двојни и спротивставени становишта. Имено, доколку под јавност подразбираме затвореност на судењата од аспект на физичка рестрикција на лица кои не се директно засегнати со постапките, освен на судења каде поради законски причини е утврдено дека таа е исклучена, би можеле да заклучиме дека на јавноста во значително голема мера ѝ е овозможен пристап до судењата. Но, доколку јавноста ја идентификуваме преку параметрите на транспарентност на податоците од коишто јавноста ги црпи своите сознанија за одредени судски постапки, би можеле да детектираме недоследности. Недоследностите се особено од аспект на некореспондирање на податоците кои се јавно објавувани на веб-страницата на судот или оние кои официјално сме ги добиле, со ситуацијата на самото место, но и од аспект на апсолутна нетранспарентност на податоците за време и место на одржување на судењата, кои би требало да бидат транспарентно објавени до самите судници.

>>>Кога станува збор за права на обвинети, од добиените податоци може да се констатира дека судот многу често само ги набројува правата на обвинетото лице, без притоа да се осигури дали ова лице навистина ги разбира и е способно да ги ужива во текот на кривичната постапка. Во согласност со оваа констатација, имаме мислење дека е неопходно искоренување на оваа лоша практика на судот, со тоа би се вовела практиката на целосно, опсежно и разбирливо објаснување од страна на судот на обвинетото лице за што е доведено

пред судот. Во поглед на присуство на бранители во кривичните постапки, податоците упатуваат на тоа дека одреден процент од обвинетите немале бранител, односно 32 обвинети лица, што само ја става под знак прашалник можноста овие лица самостојно да дојдат до утврдување на вистината, односно да се изборат за правда. Што се однесува, пак, на правото на бесплатната правна помош, повторно се актуелни забелешките од минатогодишниот извештај, според кои се наметнува обврската за судот за поголемо внимание при испитувањето на можностите за примена на правото на бесплатна правна помош. Уште еден сегмент којшто е опфатен во делот на права на обвинетите, претставува правото на преведувач во постапките. За оваа проблематика, предвидени се законски решенија како во ЗКП (за обвинетите и странките во постапката), така и во ЗПП (за странките во постапката), меѓутоа, и покрај предвидените законски одредби, податоците кои се обработени упатуваат на апсолутна примена на ова право во кривичните постапки, но не и во граѓанските.

>>> Правото на жалба, односно на јавно објавување на пресудата и користење на правото на жалба, би можеле да утврдиме дека тоа не се применува во потполност ни во двата суда (кривичниот и граѓанскиот). Во кривичниот суд располагаме со висок процент од 20 % од мониторираните предмети, во кои не е јавно објавена пресудата, додека, пак, во граѓанските постапки, со оглед дека и самите судења траат подолго, па набљудувачите немаат можност да ги следат судењата од почеток до крај, мал е и процентот на евидентирани завршени предмети како би можеле да извадиме релевантен податок за процентот на необјавени пресуди. Додека, пак, кога станува збор за поучување на правото на жалба, повторно оваа констатација и заклучок би се однесувал на кривичните предмети, се соочуваме со висок процент од 34 % на штета на обвинетите во постапките. Притоа, овие податоци, се разбира, се добиени само од набљудуваните рочишта кога судот јавно ја донел и ја објавил пресудата по завршувањето на главната расправа.

Мултикултура | Бесплатна правна помош – предизвици и решенија⁶

Цел и опфат на истражувањето

Во рамки на проектот „Бесплатна правна помош“, Здружението Мултикултура ја подготви оваа анализа, со цел да се идентификуваат предизвиците при давање бесплатна правна помош, и, исто така, да се дадат препораки за негово подобрување.

Анализата за БПП се фокусираше на примената на Законот за бесплатна правна помош, од неговото донесување во 2016 година, спроведувајќи ги податоците од извештаите на МП и од другите организации кои се занимаваат со давањето на бесплатната правна помош.

Временскиот опфат на оваа анализа е 1.1.2016 до 31.12.2016 година.

До деталната анализа за примената на Законот за бесплатна правна помош и статистичните податоци, се потрудивме да дојдеме преку анкети на граѓани и интервјуа направени со експерти од сферата на правната помош. Бројот на направени анкети изнесува 500 учесници, со живеалиште во Тетово, од кои 51 % беа од женскиот пол, а 49 % беа од машкиот пол. Учесниците беа од три категории на возраст, и тоа: групата од 16 до 25 беа претставени со 31 %, групата од 26 до 35 беа претставени со 46 % и групата од над 36-годишна возраст беа претставени со 23 %.

Исто така, интервјуирани беа и четири здруженија регистрирани во Република Македонија, кои, исто така, се овластени за давање бесплатна правна помош: ЦРЈУЖ, РОМА СОС, НРЦ Куманово и Македонско здружение на млади правници.

Освен овие интервјуа, Здружението Мултикултура ги интервјуираше и претставниците од МП-подрачно одделение Тетово. Целта на овие интервјуа беше да се добие реална слика за бројот на поднесените барања за бесплатна правна помош, за тоа колку од тие беа прифатени и колку од тие беа одбиени.

Оваа анализа дава детални податоци за неколку области, како: бројот на поднесените барања, колку барања се поднесени во одредени подрачја, дали се разликуваат градовите во однос на поднесените барања, бројот на одобрените наспроти одбиените барања, за какви правни проблеми се поднесени повеќе барања за бесплатна правна помош, дали условите за нејзино добивање се лесно исполнети, дали лицата на кои им е одбиено барањето имаат можност да поднесат правен лек, финансирањето на бесплатна правна помош и слични области.

Заклучоци

И по 8 години од донесувањето на Законот за бесплатна правна помош и 7,5 години од негово применување, сè уште се соочуваме со истите примарни проблеми кои беа од почетокот на применувањето на законот. Имплементацијата не е сè уште на ниво за да може да се каже дека Законот буквално се имплементира.

Заклучоците што се однесуваат на примената на Законот за бесплатна правна помош:

>>>8 години по донесувањето на Законот и сè уште бројот на барањата не достигнал ниту 1.000 во тек на овој временски период, во едно општество во кое 25 % од населението не е вработено и се социјални случаи;

>>>Се соочуваме со забуна во врска со нормите на Законот, кои во некои аспекти се многу нејасни и нема дополнително објаснување за нив;

>>>Барањата, кои и така се во мал број, повеќето се одбиваат од различни, но понекогаш неосновани причини;

⁶ <http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/Besplatna-pravna-pomosh-Multikultura.pdf>

>>>Здруженијата кои сега се во малку поголем број од почетокот на применувањето на Законот (во регистарот се бројат околу 10 во целата територија на Република Македонија), не добиваат никаква помош од државата за трошоците кои настануваат во текот на давањето на претходната правна помош, па можеби и тоа е една од причините зошто повеќето здруженија не се регистрирани како даватели на бесплатната правна помош;

>>>Како што спомнавме и горе, буџетот на средствата наместо да се намали од година во година, треба да се искористи за други намени без да се излезе од сферата на бесплатната правна помош;

>>>Седум години од имплементирањето на Законот и неинформираноста на граѓаните е сè уште на високо ниво, земајќи предвид дека Министерството не го прави промовирањето на потребното ниво, иако во Законот се споменува дека Министерството треба секои 6 месеци да ја обновува веб-страницата, а последните информации во Регистарот за адвокати, како даватели на бесплатната правна помош, е од 2012 година и бројот на адвокати изнесува 214.

Препораки

1. Поширок опфат на правни прашања за кои може да биде одобрена правна помош и олеснување на условите кои треба да ги исполнат барателите на бесплатна правна помош.
2. Правните потреби на граѓаните треба да бидат целосно отсликани во опфатот на новиот Закон за бесплатна правна помош со цел обезбедување еднаков пристап до правда. Притоа, правните области наместо да бидат таксативно наброени и исклучувачки, треба да ги опфатат сите правни прашања и проблеми со кои се соочуваат граѓаните. Понатаму, за да се опфатат сите граѓани на кои им е потребна правна помош, потребно е олеснување на условите кои граѓанинот треба да ги исполни за да добие бесплатна правна помош.
3. Трошоци кои треба да бидат опфатени со правото на бесплатна правна помош.
4. Во однос на трошоците, од досегашната практика се јавува потребата правото на бесплатна правна помош да ги опфати сите трошоци кои произлегуваат од одреден правен спор за кој е одобрена бесплатната правна помош.
5. Проширување на опфатот на претходна бесплатна правна помош и финансирање на работата на здруженијата. Претходната правна помош која овластените здруженија и подрачните одделенија на Министерството за правда ја даваат на граѓаните, по примерот на правните системи кои се предмет на компаративна анализа, покрај правните совети и пополнувањето барање за бесплатна правна помош, потребно е да вклучи и составување едноставни писмена барања за управна постапка. Авансното финансирање, односно гарантирањето на здруженијата, претставува најдобар механизам на здруженијата да им се обезбеди одржливост и ефикасно работење.
6. Децентрализација на донесувањето одлуки по барањата за бесплатна правна помош.
7. Децентрализацијата е клучна кога се работи за кратки рокови кои треба да се запазат, а во исто време преку повеќестепеноста на постапката, ќе се обезбеди и поголема правна сигурност на граѓаните.
8. Законот за бесплатна правна помош мора да биде усогласен со останатите закони со кои е поврзан. Законот за бесплатна правна помош е дел од правниот систем на Република Македонија и може да биде целосно имплементиран само доколку е во согласност со сите материјални и процесни закони, притоа меѓу оние со кои е тесно поврзан, се вбројуваат: Законот за парична постапка, Законот за кривична постапка, како и Законот за нотаријат.
9. Формирање независно тело за набљудување и оценка на имплементацијата на Законот за бесплатна правна помош.
10. Клучен елемент кој треба да се опфати со новиот Закон за бесплатна правна помош е формирањето независно тело, кое ќе го гарантира еднаквиот пристап до правда на сите граѓани, ќе одлучува во втор степен по жалба за донесено решение и ќе има други надлежности опфатени со законот, а опфатени долу во овој документ.

Отворете ги прозорците | Пристапноста и инклузивноста на судовите во Македонија⁷

Цел и опфат на истражувањето

Целта на истражувањето е да даде преглед на моменталната состојба во поглед на пристапноста и инклузивноста на судовите во Македонија и на нивните услуги за лицата со попреченост, преку:

- >>>Податоци за физичката пристапност на објектите на судовите;
- >>>Податоци за пристапноста на услугите на судовите и на информациите кои судовите ги продуцираат во рамките на своето работење; и
- >>>Информации за подготвеноста на судскиот кадар да работи и да обезбедува услуги за лица со различен тип на попреченост.

По својот карактер, истражувањето беше комбинирано, бидејќи за добивање на податоците беше користен квантитативно-квалитативен пристап.

За обезбедување на квантитативните податоци, беше користен методот на анкета, за што беше користен инструментот анкетен прашалник за истражување на пристапноста и инклузивноста на судовите во Македонија. Доколку судот имаше назначено одговорно лице за лицата со попреченост, анкетниот прашалник беше испратен до лицето, а доколку нема одговорно лице, по препорака на судот, прашалникот беше испратен до соодветниот контакт.

Дел од податоците беа прибирани и преку теренско истражување засновано на примената на два метода: полуструктурирано интервју и опсервација. Од една страна, теренското истражување обезбеди подлабоки и подетални сознанија за пристапноста на судовите, но, од друга страна, претставуваше и можност за проверка на податоците добиени преку анкетното истражување. Ова особено се однесува на самооценката на судовите во поглед на сопствената и пристапноста на услугите. За теренските посети, беше користен инструментот водич за интервју и опсервација при посета на судовите.

За потребите на теренското истражување, беа ангажирани тројца надворешни соработници со различен тип на попреченост, вклучувајќи оштетување на слухот и оштетување на видот.

Во текот на истражувањето, беше користен и методот студија на случај.

Заклучоци

Во овој дел од извештајот се наведени заклучоците кои се темелат на наодите добиени од анкетното истражување и теренските посети на судовите во Македонија.

- >>>Досегашните искуства на судовите во Македонија потврдуваат дека постои недостиг на информации и знаења за концептот на попреченост и пристапност. Физичките услови во кои се обезбедуваат услуги за лицата со попреченост, не се на ниво кое е соодветно за да се одговори на нивните потреби. Оттаму, дел од услугите кои ги нудат судовите се недостапни за лицата со попреченост, односно постоечките услуги не се доволни.
- >>>Стандардите за внатрешна пристапност на објектите не се применети во судовите и можностите за пристап и самостојно движење низ просториите на судовите се ограничувачки за лицата со попреченост.

⁷ Извештајот е достапен на: <http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/Pristapnost-i-inkluzivnost-na-sudovite-vo-Makedonija.pdf>

>>> Според добиените податоци и во согласност за Законот за спречување и заштита од дискриминација, кој во член 8, точка 2, вели дека „Дискриминација на лица со ментална и телесна попреченост постои и тогаш кога нема да се преземат мерки за отстранување на ограничувањата, односно приспособување на инфраструктурата и просторот, користење јавно достапни ресурси, или учество во јавниот и општествениот живот“, доаѓаме до заклучок дека лицата со попреченост се соочуваат со дискриминација поради необезбедени соодветни услови и пристапност, во патот на остварување на пристапот до правда.

>>> Судскиот кадар се труди и нуди поддршка на лицата со попреченост, иако сè уште не е едуциран и обучен да ги препознае и соодветно да се однесува со лицата со попреченост.

>>> Во судовите недостигаат статистички податоци за бројот на лица со попреченост, кои оствариле услуги или, пак, биле вклучени во некаков судски процес. При истражувањето е констатирано дека не постои унифициран и систематски пристап кон ова прашање, односно тоа не е досега евидентирано и издигнато на обврзувачко ниво за секој суд.

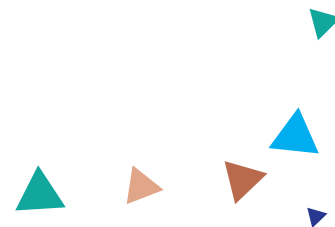
>>> Судовите се трудат да обезбедат пристапност за лицата со оштетен слух, преку обезбедување толкувач на знаковен јазик, но сè уште не постои унифициран модел за примена на оваа услуга.

>>> Концептот за пристапност на информации не е доволно познат, ниту, пак, е соодветно применет во досегашната работа на судовите.

Препораки

Во согласност со добиените заклучоци од истражувањето и теренските посети, произлегоа следните препораки:

1. Да се подобрат физичките услови, односно да се земат предвид стандардите за пристапност при реновирањето и изградбата на нови објекти за тие да бидат достапни за сите граѓани, односно да ги следат потребите на лицата со попреченост за да се зголеми самостојноста и за да се подобри нивниот квалитет на живот;
2. Да се зајакнат капацитетите на кадарот кој работи во судовите, преку обуки и други можности за учење и развој за да можат да ги препознаат и соодветно да одговорат на потребите на лицата со попреченост;
3. Да се подобри пристапот до информации за лицата со попреченост за да се овозможи поголема независност при остварување на основните права и потреби;
4. Да се спроведат реформи во работата на судовите, што ќе ги земат предвид потребите на лицата со попреченост на ниво на креирање нови услуги и поддршка при нивно остварување; и
5. Да се воспостави унифициран и системски приод во водењето статистички податоци во однос на попреченоста и пристапот до правда.

Здружение Центар за стратегии и развој ПАКТИС | Анализа на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната⁸

Клучни наоди

Од деталната анализа којашто беше направена во рамки на проектот „Анализа на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната“, се констатира дека неговата примена ќе доведе до рушење на целокупниот досегашен казнено-правен систем. Дополнително, оваа анализа доведе до следниве наоди и заклучоци:

>>> Законот во целост го повредува начелото на индивидуализација на казната. Со постоење законски објективни критериуми, дадени хоризонтални и вертикални категории, судијата не може да одреди вид санкција и да одмери казна за којашто смета дека е соодветна за сторителот на кривичното дело и која ќе ја задоволува правдата и целите на казнувањето;

>>> Овој Закон во целост го повредува правото на судијата загарантирано со закон да одлучува по слободно судиско убедување;

>>> Може да се констатира дека целта заради којашто беше донесен во изедначување на казнената политика, требаше да биде остварена во рамки на судската власт, поточно Врховниот суд, којшто ќе заземеше ставови и мислења во поглед на казнено правната материја;

>>> Во никој случај, не може одмерувањето на казната да спаѓа во рамки на законодавната власт и таа преку донесување закон да поставува фиксни граници, коишто судијата треба само да ги примени. Дотолку повеќе, и самото формирање и дејствување на Комисијата за изедначување на казнената политика, чии членови ги избира Собранието на Република Македонија, којашто ќе ја следи казнената политика на судовите, се апсурдни при строга поделба на власта во согласност со Уставот;

>>> Овој Закон ја доведува во прашање и улогата на судијата при раздавањето на правото, ставајќи го судијата во позиција само да го изрече она што во табелите и во работните листови, кои се прилог на Законот, е предвидено;

>>> Доследната примена на законот доведува до нелогични исходи во процесот на раздавањето на правото во смисла на досудување потешки казни за полесни кривични дела и обратно;

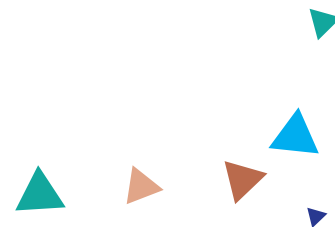
>>> Не се постигнува основната цел за изедначување на казнената политика;

>>> Овој Закон особено е на штета на сторителите на полесни кривични дела, коишто се повеќепати осудувани, и не го решава проблемот на ресоцијализација на овие сторители, кои наместо да се одвратат од ситниот криминал, се осудуваат на три, четири години затвор, каде што постои голема веројатност од „затворска инфекција“.

>>> Законот го поттикнува признавањето вина, со оглед дека во практиката на сторителите на потешки кривични дела, им се изрекуваат помали ефективни казни затвор затоа што тие поучени признаваат вина и се спогодуваат со јавниот обвинител за висината на казната.

Препораки

1. Неопходно е укинување на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната затоа што тој е контрадикторен со Уставот на Република Македонија во делот на поделбата на власта, со КЗ и со Законот за судовите, каде што јасно е поставена дистинкција на надлежностите на судовите. Сметаме дека укинувањето на овој Закон треба да се направи најскоро време затоа што тој направи хаос во целиот казнено правен систем.
2. Неопходни се измени на КЗ во најскоро време, во делот на одмерување на висината на казната и ублажување на казната и повторно враќање на начелото на индивидуализација на казната по слободно судиско убедување.
3. Неопходно е прецизирање на одредбите во рамки на КЗ, кои се однесуваат на олеснувачките и отежнувачките околности.
4. Потребно е да се направи генерална ревизија на посебниот дел на КЗ, на законскиот минимум и максимум, затоа што распонот помеѓу нив е преголем и остава простор за манипулација.
5. Потребно е да се донесат насоки или упатства коишто ќе треба да ги применува јавниот обвинител кога договара предлог-спогодба со обвинетиот, т.е. кога одлучува за видот на санкцијата и висината на казната.
6. Неопходно е Врховниот суд повторно во свои раце да го земе изедначувањето на казнената политика, но овојпат преку активно донесување начелни ставови и мислења.
7. Неопходен е и ангажманот на апелациските судови, коишто преку издавање билтени, би давале насоки на основните судови во Република Македонија.

Совет за превентива против малолетничка деликвенција – СППМД | Анализа на примената на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната⁹

Клучни наоди и препораки

Од анализираните пресуди, истражувачите одлучија да издвојат некои забележани појави кои сметаа дека заслужуваат да бидат, со математички јазик кажано, издвоени пред заграда, со цел да поттикнат натамошни анализи, истражувања и толкувања.

Воочени тенденции

Од добиените податоци од пресудите донесени во периодот откако започнал да се применува ЗОВОВК, без некоја посебна продлабочена анализа, може да се забележат две видливи тенденции:

>>> *Зачестено признание на главна расправа* (анализата на пресудите покажа дека речиси во 90 % од пресудите донесени по примена на ЗОВОВК, обвинетите на главната расправа ја признале вината); и

>>> *Зачестена примена на постапки за издавање казнен налог*, со што обвинителите и судиите си ја олеснуваат работата без да бодуваат околности во конкретниот случај.

На овој начин, и со примената на ЗОВОВК, судиите изрекуваат слични санкции како и пред неговото донесување. Ова е единствениот модус обвинетиот да не биде оштетен со одмерена престога казна. Ваквите тенденции, според истражувачите, може да се толкува како практичен модус како да биде одмерена санкција којашто нема да биде значително неправична кон обвинетиот, а во согласност со околностите на конкретниот случај.

Влијание на ЗОВОВК во однос на одмерувањето на санкциите

Иако од анализираните 150 пресуди не може да се изведуваат конечни заклучоци во однос на ефектот на ЗОВОВК врз одмерувањето на казните, сепак, истражувачите се одлучија да наведат неколку примери за одмерени казни со примена на ЗОВОВК, каде што наместо да се нагласи индивидуализацијата, се забележува шаблон во однос на тоа кои околности бодовно преовладуваат:

>>> За кривично дело кражба од чл. 235, ст. 1, пропишана парична казна или затворска казна до 3 години, поради претходна осудуваност (четврта категорија), изречена е затворска казна од 2 години и 2 месеци (24 месеци), само поради фактот што преовладувале отежителните околности;

>>> За кривично дело тешка кражба од чл. 236 ст. 1, т. 3, пропишана затворска казна од 3 до 10 години, претходно осудуван (петта категорија), наместо затворска казна од 3 години (според табелите во ЗОВОВК), судот му одмерил половина затворска казна од 1 година и 6 месеци, имајќи предвид дека преовладувале олеснителните околности, како и околноста дека постапката се водела по обвинителен предлог, а на обвинетиот обвинителството воопшто не му понудило можност за спогодување пред поднесување обвинителен предлог;

>>> За едно продолжено кривично дело кражба од чл. 235, ст. 1, вв. чл. 45 од КЗ, пропишана парична казна или затворска казна до 3 години, поради претходна осудуваност (шеста категорија) е изречена максималната затворска казна од 3 години, бидејќи преовладувале отежителните околности;

⁹ http://www.merc.org.mk/Files/Write/00001/Files/Network23/studies/Analiza_Primena-na-ZOVOVK_SPPMD-Juni-2017.pdf

>>> За две кривични дела, разбојничка кражба од чл. 238, ст. 4 и недозволена изработување оружје од чл. 396, ст. 1, поради претходна осудуваност (шеста категорија), за првото била утврдена затворска казна од 218 месеци, а за второто кривично дело била утврдена затворска казна од 110 месеци, па во согласност со чл. 44 од КЗ, била одмерена единствена казна за дела во тек од 14 години затвор и тоа поради дадено признание на вина, односно со 30 % редуцирање на казната што би била изречена ако обвинетиот не ги признал делата;

>>> За кривично дело телесна повреда од чл. 130, ст. 2, без претходна осудуваност, обвинетиот е осуден на затвор од 15 месеци;

>>> За две кривични дела измама од чл. 247, ст. 1, за кои е пропишана парична казна или затвор до 3 години, поради повеќе поранешни осуди и фактот што преовладувале отежнувачките околности, а имајќи го предвид даденото признание на главната расправа, за секое кривично дело на обвинетиот му била утврдена затворска казна во траење од по 2 години, па изречена единствена затворска казна од 3 години и 6 месеци;

>>> За кривично дело убиство од чл. 123, ст. 2, т. 2, на обвинет кој претходно не бил осудуван и којшто дал признание на главната расправа, со 1 бод отежителни околности и 14 бода олеснителни околности, изречена му е затворска казна во траење од 9 години.

Дали се остварува целта на ЗОВОВК?

Донесувањето на ЗОВОВК имаше цел да го изедначи начинот на постапувањето на судиите при одмерување на казните, преку пропишани олеснителни и отежнувачки околности што треба да бидат ценети. При анализа на пресудите, истражувачите забележија два аспекта кои заслужуваат да бидат посебно издвоени:

Примери на неизедначена практика и со примена на ЗОВОВК

Анализата на пресудите покажа дека не се непознати случаи кога за исто кривично дело во различни судови се одмеруваат различни санкции, иако се применува ЗОВОВК:

>>> За кривичното дело телесна повреда од чл. 130, ст. 2, во еден од анализираните судови со признание на главната расправа, претходно неосудуван, била изречена алтернативна мерка условна осуда (утврдена затворска казна од 6 месеци со период за проверка од 1 година); во втор суд за истото кривично дело, без претходна осудуваност, била изречена затворска казна од 15 месеци;

>>> За кривичното дело неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори од помало количество од чл. 215, ст. 2 од КЗ, кон примарен сторител, во еден суд е изречена затворска казна во траење од 8 месеци, а во друг суд изречена алтернативна мерка условна осуда (утврдена затворска казна од 10 месеци со период за проверка од 2 години).

Примери на заострена казнена политика

Апострофирањето на претходната осудуваност, доведе до евидентна заострена казнена политика со примената ЗОВОВК:

>>> Пред примената на ЗОВОВК за кривично дело тешка телесна повреда од чл. 131, ст. 1, била изречена алтернативна мерка условна осуда со утврдена затворска казна од 6 месеци со период за проверка од 18 месеци, а по примената на ЗОВОВК кон обвинетиот кој бил примарен сторител и признал вина на главната расправа, му била изречена затворска казна од 4 месеци;

>>> Пред примената на ЗОВОВК за едно продолжено кривично дело тешка кражба од чл. 236, ст. 1, т. 1, вв чл. 45 од КЗ, била изречена затворска казна во траење од 1 година, а по примената на ЗОВОВК, за едно продолжено кривично дело кражба од чл. 235, ст. 1, вв чл. 45 од КЗ, поради претходна осудуваност, била изречена затворска казна од 3 години;

>>> Пред примената на ЗОВОВК за кривичното дело тешка кражба од чл. 236, ст. 5 од КЗ, на тројца обвинети кои биле претходно осудувани за слични кривични дела, а едниот се наоѓал во Идризово на издржување затворска казна, судот на двајцата им изрекол по 6 месеци затворска казна, а на обвинетиот кој се наоѓал во Идризово, му изрекол затворска казна во траење од 10 месеци, а по примената на ЗОВОВК на обвинет кој имал само една претходна осуда, му била изречена затворска казна во траење од 18 месеци;

>>>Пред примената на ЗОВОВК за кривично дело тешка кражба од чл. 236, ст. 1, т. 1 од КЗ, на обвинет кој бил повеќепати осудуван, му била изречена затворска казна во траење од 1 година, а по примената на ЗОВОВК на обвинет кој имал само една претходна осуда, му била изречена затворска казна во траење од 17 месеци, којашто е всушност намалена за 30 % поради дадено признание на главната расправа.

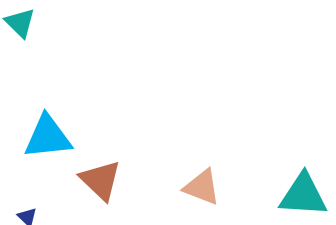
Примери кога според ЗОВОВК се изречла полесна казна

Не се исклучени случаите кога со примена на ЗОВОВК се одмерува вид и висина на кривичната санкција, која се оценува како премала во однос на претходно утврдената казнена политика. Следниве два примера служат како аргумент во однос на ваквото тврдење:

>>>За сторено кривично дело силување од чл. 186, ст. 1 од КЗ, обвинетиот бил осуден на затворска казна во траење од само четири години, бидејќи не бил претходно осудуван, бил женет, со оформено образование и не се водела постапка за друго кривично дело, спаѓал во првата вертикална категорија, според којашто не може да биде изречена затворска казна во траење повеќе од 50 месеци;

>>>За сторено кривично дело повеќекратно убиство од чл. 123, ст. 3 од КЗ, обвинетиот којшто бил примарен сторител, спаѓал во првата вертикална категорија, каде што со оглед на недостиг на повеќе отежителни околности, му е изречена затворска казна од 11 години во согласност со пропишаната средна вредност за првата вертикална категорија, односно 132 месеци;

>>>Објаснувањата вложуваат напори како да ја приближат математичката пресметка кон правичноста во одмерувањето на санкцијата.

МРЕЖА

23

Проектот “Мрежа 23 +”
е финансиран од Европската Унија.

B | T | D The Balkan Trust
for Democracy
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

Norwegian Embassy
Belgrade

Овој проект е ко-финансиран од амбасадата на Кралството Норвешка во Белград.
www.norveska.org.rs

